

ТЕОРІЯ ТА ІСТОРІЯ ДЕРЖАВИ І ПРАВА. ПИТАННЯ ФІЛОСОФІЇ ПРАВА,
СОЦІОЛОГІЇ ПРАВА ТА ЮРИДИЧНОЇ ПСИХОЛОГІЇ

УДК 340.13

DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.10-18>

ПРАВОВА ВИЗНАЧЕНІСТЬ ЯК ВИМОГА ДО ФОРМАЛІЗАЦІЇ НОРМИ
ПРАВА

Адаскалиця Костянтин Костянтинович,
аспірант юридичного факультету Університету «КРОК»,
вул. Табірна, 30-32, м. Київ, Україна, 03113
e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua
ORCID: <https://orcid.org/0000-0003-2716-9343>

Мета. Мета статті є визначення та розкриття основних вимог принципу правової визначеності в контексті формалізації правових норм. **Методика.** Методика включає аналіз наукових праць та прецедентної практики Європейського суду з прав людини, синтез наукового уявлення та побудову обґрунтованих висновків щодо предмету дослідження. Під час дослідження використовувались наступні методи наукового пізнання: аналіз літературних джерел, догматичний, порівняльно-правовий, системний метод, логічного слідування. **Результати.** Дослідження проілюструвало, що існують різноманітні підходи до принципу правової визначеності, їх об'єднує уявлення про "чіткість" та "зрозумілість" правових положень, як основні вимоги до формалізації норми права. Зазначені вимоги мають свою мінімальну межу та розумний баланс, які залежать від конкретної галузі права. **Наукова новизна дослідження.** Дослідження системно розглядає практику ЄСПЛ поруч з доробками вітчизняних та зарубіжних науковців на предмет встановлення вимог до формалізації норм права похідними від принципу правової визначеності. **Практична значимість дослідження.** Результати дослідження можуть бути використані для удосконалення правотворчої та правозастосовчої практики. Висновки дослідження можуть бути корисними для суддів, адвокатів, юристів та інших фахівців у галузі права. Дослідження може бути використано у навчальному процесі при викладанні теорії права та галузевих юридичних дисциплін.

Ключові слова: право, норма права, юридична техніка, нормотворча техніка, формалізація права, правова визначеність, європейський суд з прав людини, Конституція України.

Kostiantyn Adaskalytsia
Postgraduate student of "KROK" University,
Tabirna St., 30-32, Kyiv, Ukraine, 03113
e-mail: AdaskalytsiaKK@krok.edu.ua

LEGAL CERTAINTY AS A REQUIREMENT FOR THE FORMALIZATION OF
LEGAL NORMS

Purpose. The purpose of the article is to define and disclose the basic requirements of the principle of legal certainty in the context of formalization of legal norms. **Methodology.** The methodology includes the analysis of scientific works and precedent practice of the European Court of Human Rights, the synthesis of scientific knowledge and the construction of well-grounded conclusions regarding the research subject. The following **methods** of scientific cognition were used during the research: analysis of literary sources, dogmatic, comparative legal, system method, logical reasoning. **Results.** The study illustrated that there are different approaches to the principle of legal certainty, which are united by the concepts of "clarity" and "comprehensibility" of legal provisions as the main requirements for the formalization of legal norms. Ensuring a high level of "clarity" and "comprehensibility" of legal provisions at the same time is impossible, because high "clarity" leads to a loss of "comprehensibility" and vice versa. Therefore, approaches to determining the minimum threshold and a reasonable balance, which depend on a specific

field of law, are proposed in the study. It is also justified that the requirement of "clarity" is a priority, and the requirement of "comprehensibility" is desirable, but secondary. **Originality.** The research systematically examines the practice of the ECHR along with the achievements of domestic and foreign scientists in order to establish the requirements for the formalization of legal norms derived from the principle of legal certainty. **Practical significance.** The research results can be used to improve law-making and law-enforcement practices. The research findings can be useful for judges, lawyers, and other legal professionals. The research can be used in the educational process when teaching the theory of law and industry-specific legal disciplines.

Key words: law, Legal norm, legal technique, normative activity, formalization of law, legal certainty, European Court of Human Rights, Constitution of Ukraine.

"Точність - це ввічливість королів і обов'язок всіх добрих людей." - Людовік XIV

Постановка проблеми. З здобуттям Україною незалежності 24 серпня 1991 року та її прагненням до європейського способу життя, виникла необхідність адаптації внутрішнього законодавства до європейських стандартів. Один із ключових кроків у цьому напрямку була ратифікація Україною Конвенції про захист прав людини і основоположних свобод 17 липня 1997 року, яка набула чинності для України 11 вересня 1997 року.

За останні роки в Україні відбулись значущі зміни у судочинстві, особливо після Революції гідності в 2014 році. Розпочата судова реформа та внесені істотні зміни в процесуальне законодавство сприяли приведенню судової системи до європейських стандартів. Зміни до Конституції України та прийняття Закону "Про судоустрій та статус суддів" у 2016 році є лише однією з ілюстрацій цього процесу.

Зазначена судова реформа в Україні та прийняття нових процесуальних кодексів, які враховують практику Європейського суду з прав людини, створили сприятливий ґрунт для активного використання Конвенції та практики ЄСПЛ в українському судочинстві. Проте, цей процес несе із собою певні виклики, серед яких ключовим є проблема правової визначеності при формалізації норм права.

Україна і надалі потребує активної роботи у напрямку приведення законодавства до кращих європейських правових стандартів. Така робота передбачає не лише вдосконалення існуючих норм, а й впровадження нових, які сприятимуть ефективному розвитку суспільства та гармонізації взаємодії з міжнародними партнерами.

В свою чергу діяльність з вдосконалення існуючих норм та запровадження нових пов'язана з процесом формалізації норм права. І саме на цьому етапі законотворення найчастіше допускаються типові помилки, які призводять до втрати правової визначеності, на необхідність забезпечення якої вказує прецедентна практика ЄСПЛ.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Жвава дискусія щодо правової визначеності в наукових колах України розпочалась після проведення судової реформи, внаслідок якої посилився вплив Конвенції та практики ЄСПЛ на регулювання відносин в Україні. Проте ідеї правової визначеності описувалися раніше видатними мислителями, такими як Ф. Аквінський, Ф. Бекон, Т. Гоббс, Ч. Беккарія, Г. Гегель, Ш. Монтеск'є та інші.

Українські мислителі також не обійшли увагою деякі аспекти у контексті правової визначеності. Здебільшого мова йде про одне з головних завдань правової визначеності - захист населення від свавілля державної влади. В цьому контексті свої судження висловлювали, наприклад, Станіслав Оріховський-Роксолан, який вказував на необхідність обмеження влади законом та доводив, що закон вищий від короля, а також вказував на обов'язок держави забезпечувати гарантії прав для кожного індивіда [1, с.111, 112]. Конституція Пилипа Орлика встановлювала верховенство закону та обов'язок гетьмана та інших керівних осіб його виконувати. В ній також містились положення щодо захисту населення від свавілля влади [1, с.117]. Тарас Шевченко розглядав "праведний

закон” як гарантію від свавілля влади та відстоював ідею юридичної рівності всіх [1. с.118]. Леся Українка вказувала на проблему реалізації нормативно закріплених прав без застосування легального примусу [1. с.123].

Сучасні вітчизняні та зарубіжні науковці також внесли свій вклад у дослідження правової визначеності. До них можна віднести таких дослідників, як З. Загиней-Заболотенко, М.В. Савчин, М.І. Панов, А. М. Приймак, Ю. Матвеева, В. Панкратов, Г.З. Огнев'юк, Л.Л. Богачова, П.Д. Гуйван, Дж. Мербек, І. Йованов, Дж. Франк та інші.

Постановка завдання. Завданням, в рамках цього дослідження, є аналіз прецедентної практики Європейського суду з прав людини та поглядів науковців на предмет встановлення вимог, які висуває правова визначеність до формалізації норм права, а також розкриття їх змістовних характеристик.

Виклад основного матеріалу дослідження. Оскільки метою цього дослідження є визначення та розкриття основних вимог, які ставить принцип правової визначеності до формалізації правових норм, першим кроком варто встановити змістовні складові цього принципу.

Як зазначено вище, багато мислителів і науковців в різні часи висловлювали свої уявлення про правову визначеність та іноді описували її змістовні складові. Такий набір складових та їх характеристики різняться в різних поглядах.

У законодавстві України принцип правової визначеності закріплено в різних формах та у різних нормативно-правових актах.

Стаття 8 Конституції України закріплює принцип верховенства права, невід'ємною складовою якого є принцип правової визначеності. Розвиток цієї думки прослідковується в статті 129 Конституції, де зазначено, що суддя має керуватися принципом верховенства права та вказано на обов'язковість судового рішення як на основну засаду судочинства [2]. Обов'язковість судового рішення, в свою чергу, є складовою принципу правової визначеності (*Res judicata*).

Також у статті 19 Конституції закріплено, що органи державної влади та місцевого самоврядування зобов'язані діяти відповідно до Конституції та законів України. [2]

Проте, незважаючи на наявність вказаних та інших подібних до них положень у Законодавстві України, відсутня норма-дефініція, яка б розтлумачувала зміст цього принципу. Такої норми немає також і в положеннях Конвенції. ЄСПЛ виводить значення цього принципу зі словосполучень “має бути встановлене законом” [3, п. 2 ст. 10] та “має бути законним” [3, п. 1 ст. 5], що містяться в Конвенції. Наприклад, у справі *Steel and others v. the United Kingdom*, посилаючись на згадані словосполучення, ЄСПЛ робить висновок, що “Конвенція вимагає, щоб усе право, чи то писане, чи неписане, було достатньо чітким, щоб дозволити громадянинові, за належною порадою, передбачати певні наслідки певних дій” [4, § 54].

Аналіз цього та інших рішень ЄСПЛ ілюструє, що він зводить правову визначеність до ситуації, в якій суб'єкт права може передбачити, до яких юридичних наслідків призведуть його дії. Розглядаючи складові елементи правової визначеності в контексті цих рішень, можна виділити точність та зрозумілість правових положень як основні елементи, при чому точність є обов'язковою, а зрозумілість — бажаною, але другорядною.

Важливо відзначити, що погляди на точність та зрозумілість правових положень як складові принципу правової визначеності не лише відзеркалюються в позиціях ЄСПЛ, але й є близькими древнім мислителям і сучасним науковцям.

Вікторія Панкратова, вивчаючи історичні корені правової визначеності, проілюструвала погляди мислителів різних епох. Зокрема, вона звернула увагу на працю

Ш. Монтеस्क'є “Про дух законів” та вказала, що цей філософ заклав основи правової визначеності, такі як чіткість, зрозумілість та простота закону. Також вона відзначила важливість чіткості та зрозумілості правових положень в праці Ч. Беккарія “Про злочини та покарання” [5, с.189].

Дж. Ван Мербек, досліджуючи принцип правової визначеності через практику Європейського суду (Court of Justice of the EU (CJEU)), вказує на те, що цей принцип є одним з найбільш невизначених, неоднозначних і непередбачуваних серед європейських норм. Він виділяє чотири “логіки” уявлень про цей принцип, що обговорюються на двох рівнях. Перший рівень: “артезіанська”, що базується на вимозі абсолютної визначеності, та протилежна їй “фидуціарна”, яка ґрунтується на понятті довіри. Другий рівень: “суб’єктивна”, пов’язана з суб’єктами права, та “політична”, пов’язана з законодавцем. Ван Мербек висловлює думку, що теоретична важливість принципу не завжди збігається з його практичною реалізацією і обґрунтовує це суперечливістю між його складовими. Автор пропонує свій власний погляд на вирішення цієї проблеми, керуючись критеріями розумності, віддавши перевагу фидуціарній логіці (ґрунтуючись на довірі) порівняно з артезіанською (ґрунтуючись на абсолютній визначеності) та в площині суб’єктивної та політичної логіки – віддавши перевагу суб’єктивній [6, с.275-287].

Ля Йованов, розглядаючи правову визначеність як ключову цінність правової держави (Rechtsstaat), вказує, що практична реалізація цього принципу часто зштовхується з труднощами через те, що абсолютна визначеність є недосяжною і існують різні інтерпретації цього принципу в різних правових системах. Наприклад, у англо-американській версії Rechtsstaat (Rule of Law), американські юристи-реалісти розглядають правову визначеність як міф, в той час як в сучасній науковій літературі вона вважається важливою рисою американської правової системи.

Автор звертає увагу на погляди Джерома Франка. Останній вважав право не набором правил, а сукупністю індивідуальних судових рішень, що викликало його скепсис стосовно можливості передбачити майбутні судові рішення та юридичної визначеності.

Також автор стверджує, що в контексті європейських правових систем, правова визначеність є керівним принципом, а уявлення про неї зводиться до вимоги точності законів необхідної для передбачення наслідків дій. Автор визначає, що повна правова визначеність недосяжна, оскільки неможливо передбачити всі правові ситуації. [7, с. 413-421].

Л.Л. Богачова зауважує, що існують різні підходи до розкриття змісту принципу правової визначеності в європейській та українській правових доктринах. Автор наводить погляди різних науковців, а також вказує, що практика ЄСПЛ може виокремити три групи вимог для цього принципу: визначеність законодавства, повноважень та судових рішень [8, с.5].

Незважаючи на різноманіття суджень та поглядів на правову визначеність, можна відзначити, що “чіткість” та “зрозумілість” як вимоги до правових положень визнають, або принаймні не спростовують більшість мислителів та науковців, а також ЄСПЛ у своїх рішеннях.

Однак виникають дві наступні проблеми. По-перше, визначення мінімальної міри “чіткості” та “зрозумілості” необхідної для того, щоб правова норма вважалась такою, що відповідає цим вимогам. По-друге, забезпечення балансу між вимогами чіткості та зрозумілості правових положень, оскільки висока чіткість може ускладнити сприйняття, а висока зрозумілість може призвести до втрати чіткості. Таким чином, важливо знайти розумний баланс між цими якостями при формалізації правових положень.

Щоб з'ясувати мінімальні значення та розумну межу між вимогами чіткості та зрозумілості правових положень та не заблукати у різноманітті суджень та ідей, нам необхідно обрати відправну точку. З одного боку, найбільш розумним виглядає знаходження її у прецедентній практиці ЄСПЛ, оскільки вона має реальний вплив на правові відносини в Україні і характеризується послідовністю. З іншого боку, не варто відкидати судження науковців щодо тих чи інших аспектів проблеми, особливо враховуючи, що навіть ЄСПЛ в своїй прецедентній практиці звертається до поглядів науковців і обґрунтовує ними свої рішення [9, § 36, § 47, § 113-114, 10 § 36, §41, § 70].

Далі розглянемо прецедентну практику ЄСПЛ і погляди науковців, щоб сформулювати більш досконалі уявлення про питання, на які нам слід знайти відповіді. Як відомо, прецедентна практика ЄСПЛ відрізняється послідовністю, що виражається у прийнятті однакових рішень в подібних справах і відступ тільки у виняткових випадках, обґрунтованих мотивацією. Тому, хоча справ довкола правової визначеності в практиці ЄСПЛ багато, ключових думок всього кілька. Розглянемо ці думки та погляди науковців, спробуємо віднайти в них відповіді на свої питання.

Розмірковуючи про різні рівні точності та зрозумілості правових положень, корисно звернутись до поглядів науковців У.Б. Андрусів та С.Є. Федик, які запропонували поділ правових положень залежно від рівня точності та ясності (зрозумілості) їх змісту на 3 групи: А) зрозумілі пересічному громадянину, який не є фахівцем у галузі права; Б) зрозумілі при виявленні більш складного взаємозв'язку правових положень, у тому числі при аналізі судової практики; В) зрозумілі з отриманням правової допомоги [11, с. 19-24]. Хоча цей поділ виглядає достатньо раціональним, проте ми пропонуємо доповнити його ще однією групою: Г) не зрозумілі навіть при отриманні правової допомоги. З поглядів ЄСПЛ, *“норма не може вважатися законом, якщо вона не сформульована з необхідною точністю”* (12, § 108), проте, якщо таке положення все ж існує, воно має знайти своє місце в одній з груп при класифікації.

В згаданій раніше справі *Steel and others v. the United Kingdom*, ЄСПЛ зауважує, що чіткість положень закону вважатиметься дотриманою, якщо при отриманні правової допомоги суб'єкт права зможе передбачити наслідки своїх дій [4, § 54]. Це означає, що ЄСПЛ не висуває вимоги формулювати положення таким чином, щоб вони були доступні для розуміння пересічному громадянину.

В інших думках, якими ЄСПЛ мотивував свої рішення, також прослідковується така ідея. Зокрема, у рішенні по справі *Kokkinakis v. Greece*, ЄСПЛ вказує, що вимога щодо рівня чіткості положення закону припускає, в разі необхідності, тлумачення судами його формулювання щодо того, які дії призведуть до відповідальності [13, § 52].

У рішенні по справі *S.W. V. The United Kingdom*, ЄСПЛ посилається на згадане вище своє рішення та додає: *“Яким би чітким не було сформульоване правове положення, у будь-якій правовій системі, включаючи кримінальне право, є неминучий елемент судового тлумачення. Завжди існуватиме потреба в з'ясуванні сумнівних моментів і в адаптації до мінливих обставин. [...] Статтю 7 Конвенції не можна розглядати як забороняючу поступове роз'яснення норм кримінальної відповідальності шляхом судового тлумачення від справи до справи, за умови, що подальший розвиток подій узгоджується з суттю правопорушення та може бути розумно передбачуваним”* [14, § 35, 36].

У справі *Hashman and Harrup v. The United Kingdom*, ЄСПЛ також виводячи вимогу правової визначеності зі словосполучення *“встановлений законом”*, вказуючи на неможливість норми вважатися *“законом”*, якщо вона сформульована не достатньо точно,

щоб громадянин міг регулювати свою поведінку, зауважує: “Рівень точності, необхідний для внутрішнього законодавства - яке, в будь-якому випадку, не може передбачити кожну можливість - залежить в значній мірі від змісту розглянутого документа, області, яку він призначений охоплювати, та кількості та статусу тих, кому він адресований” [15, § 31].

Розвиток попередньої думки можна віднайти в іншому рішенні ЄСПЛ. Так у справі *Rekvényi V. Hungary*, заявник у справі вважав, що певні положення законодавства є не достатньо визначеними (розпливчастими), а Уряд не забезпечив належного їх тлумачення. Мова йшла про конституційне обмеження, яке на думку заявника не було достатньо точним, щоб дозволити йому регулювати свою поведінку [16, §.32]. Проте ЄСПЛ переконався, що за конкретних обставин цієї справи положення були достатньо чіткими, а заявник міг визначати свою поведінку відповідно до них. Таку позицію ЄСПЛ умотивував тим, що положення законодавства були відкритими для заявника щоб отримати пораду від начальника або звернутись за роз'ясненням до суду [16, § 37]. А національні органи мають тлумачити національне законодавство, зокрема у випадках, коли мають місце сумніви [16, § 60]. В цій справі ЄСПЛ зазначив, що для конституційних положень допускається нижчий рівень точності, ніж для інших законів, що обумовлено їх загальністю [16, § 34].

Можна зробити висновок, що відносно конституційних положень критерій чіткості є нижчим, ніж для інших законів через їх загальність. Також, наявність можливості визначати свою поведінку з синтезу положень різних актів законодавства виключає посилання на недотримання правової визначеності.

На противагу конституційним положенням, щодо кримінально-правових положень ЄСПЛ висуває більш високі критерії точності. В раніше згаданій справі *Kokkinakis v. Greece*, ЄСПЛ зазначає, що хоча багато законів включають розпливчасті терміни, що обумовлено загальними складнощами правового регулювання мінливих суспільних відносин, проте що стосується кримінального закону то його не можна тлумачити широко на шкоду обвинуваченому та не можна застосовувати за аналогію (як це може практикуватись наприклад у приватно-правових відносинах), а отже воно має бути визначено з такою чіткістю, щоб особа могла розуміти, які її дії або бездіяльність є злочином та яке покарання за них застосовується [13, § 40, § 52]. Тому положення кримінального закону повинні бути сформульовані настільки чітко, щоб не залишати сумнівів щодо того, які дії або бездіяльність є злочином та яке покарання за них застосовується, в інакшому випадку вимога чіткості не буде витримана.

До положень закону, що врегульовують публічно-правові відносини, ЄСПЛ у своїх позиціях також висуває достатньо високі вимоги щодо точності. У справі *Biserica Adevărat Ortodoxă Din Moldova And Others V. Moldova*, ЄСПЛ звертаючись до своєї попередньої практики, зазначає, що терміни “передбачені законом” та “відповідно до закону” у статтях 8 та 11 Конвенції вимагають не лише того, щоб оспорювані заходи мали підстави у внутрішньому законодавстві, а також і те, що вони відносяться до якості закону. Суд зазначає, що: “[...]буде суперечити верховенству закону, одному з основних принципів демократичного суспільства, закріпленому в Конвенції, якщо правовий розсуд, наданий виконавчій владі, буде виражений у формі необмеженої влади. Таким чином, закон має чітко вказувати межі будь-якого такого розсуду та спосіб його застосування” [17, § 33].

Це рішення є примітним тим, що ЄСПЛ, у відношенні до публічно-правових відносин, вказує не лише на необхідність формулювання правових положень у спосіб, який забезпечив би їх розуміння хоча б із отриманням правової допомоги, але і висуває додатковий критерій чіткого обмеження дискреційних повноважень органів влади. Таким

чином, вимога точності та зрозумілості щодо норм, що регулюють публічно-правові відносини, є найвищою, що відповідає першопочатковій меті та головному завданню правової визначеності – захист населення від свавілля держави.

Далі пропонуємо розглянути два приклади, коли, на думку ЄСПЛ, точність буває надмірною. ЄСПЛ у своїх позиціях застерігає від надмірної точності законодавчих положень, які можуть призводити до несприятливих наслідків. У згаданій вище справі *Nashman and Harrup v. The United Kingdom* ЄСПЛ зазначає: *“У той же час, незважаючи на те, що певність закону є дуже бажаною, вона може призвести до надмірної жорсткості, і закон повинен бути в змозі йти в ногу з мінливими обставинами”* [15, § 31].

Іншим прикладом слугує справа *Trosin v. Ukraine*. Заявник скаржився на жорсткість обмежень, пов'язаних з відбуванням покарання. Проте незважаючи на факт того, що вони були встановлені законом, тобто передбачені для заявника, і вони переслідували легітимну мету (запобігання новим порушенням), ЄСПЛ вказав, що положення національного законодавства були недостатньо гнучкими, що призвело у цій справі до порушення права по ст. 8 Конвенції. ЄСПЛ вказав на необхідність вдосконалення правового регулювання з метою досягнення балансу суспільних і приватних інтересів у подібних випадках, оскільки не завжди такі суворі обмеження є необхідними, враховуючи кожен конкретний випадок. [18]

На завершення, зазначимо, що в деяких своїх рішеннях ЄСПЛ, розглядаючи проблеми правової визначеності, також посилається і на факт наявності або відсутності усталеної судової практики, як обставину, що формує у суб'єкта права уявлення про очікування [19, § 35; 20, § 52]. Це також створює свій відбиток на визначенні рівня точності та зрозумілості правових положень. Наявність усталеної судової практики свідчить про те, що ті чи інші правові положення застосовуються у певний спосіб при вирішенні справ у суді. Таким чином суб'єкт права має можливість передбачити, які його юридично-значимі дії до яких правових наслідків призведуть.

Висновки. На початку дослідження метою було виявлення найбільш істотних складових принципу правової визначеності та з'ясування вимог, які вони висувають до формалізації норм права. Дослідження показало, що існує велика кількість поглядів щодо правової визначеності, і вони об'єднані уявленням про те, що чіткість та зрозумілість є невід'ємними складовими цього принципу.

Чіткість та зрозумілість є відносними поняттями і мають різні рівні. Також було проілюстровано, що високі стандарти чіткості та зрозумілості складно поєднувати в одному правовому положенні, оскільки не все, що чітке, буде зрозумілим, і навпаки.

З урахуванням практики ЄСПЛ та поглядів науковців ми дійшли до наступних висновків:

А. У випадку визначення пріоритету між вимогами чіткості та зрозумілості, як складових принципу правової визначеності, слід надавати перевагу вимозі чіткості.

Б. Правова визначеність вважається витриманою, якщо суб'єкт права може передбачити наслідки своїх дій, звернувшись за допомогою до фахівців для отримання тлумачень.

В. Рівень необхідної чіткості, як вимоги, похідної від принципу правової визначеності, залежить від змісту суспільних відносин, які регулює конкретний закон (норма). Найвищий рівень чіткості вимагається в положеннях, що регулюють публічно-правові відносини, тоді як найменший - в приватно-правових та конституційних.

Г. Для забезпечення передбачуваності наслідків поведінки суб'єктів права важливо розглядати не тільки конкретну норму чи правовий акт, але і всю систему законодавства, включаючи наявність усталеної судової практики та погляди наукової спільноти.

Список використаних джерел

1. Шульженко Ф. П. Історія політичних і правових вчень. К.: Юрінком Інтер, 2007. 360 с.
2. Конституція України. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (дата звернення: 26.01.2024)
3. Конвенція про захист прав людини і основоположних свобод. База даних «Законодавство України» / ВР України. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (дата звернення: 15.01.2024)
4. Case of Steel and others v. the United Kingdom
5. Панкратова В. Історичні витoki принципу правової визначеності. *Підприємництво господарство і право*. 2017 р. №1. с. 187-192.
6. Van Meerbeeck, J. The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*, 2016, vol. 2, pp. 275-288.
7. Jovanov, I. Legal Certainty As A Value—Between Wishes And Possibilities. *Thematic conference proceedings of international significance “Archibald reiss days”*. Belgrade, 7-9 November 2017, vol. 2, pp. 413-421.
8. Богачова Л. Л. Принцип правової визначеності в європейському і національному праві (змістовна характеристика). *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2016, Харків, № 2(4), с. 70.
9. Case of Jorgic V. Germany.
10. Case of Korbely V. Hungary.
11. Андрусів У.Б., Федик С.Є. Елементи принципу юридичної визначеності. *Часопис Київського університету права*. 2019. №1. С. 19-25
12. Case of Salov V. Ukraine.
13. Case of Kokkinakis v. Greece.
14. Case of S.W. V. The United Kingdom.
15. Case of Hashman and Harrup v. The United Kingdom.
16. Case of Rekvényi V. Hungary.
17. Case of Biserica Adevărat Ortodoxă Din Moldova And Others V. Moldova.
18. Case of Trosin v. Ukraine.
19. Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine.
20. Case of Kopecký V. Slovakia.

References

1. Shul'zhenko, F. P (2007) *Istoriia politychnykh i pravovykh vchen* [History of political and legal teachings]. Iurinkom inter, Kyiv. (in Ukrainian)
2. Constitution of Ukraine (1996). *Verkhovna Rada of Ukraine*. Available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254к/96-вр#Text> (Accessed: 15.01.2024) (in Ukrainian)
3. European Court of Human Rights (1950), Convention on the Protection of Rights human and fundamental freedoms. Available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_004#Text (Accessed: 15.01.2024). (in Ukrainian)
4. Case of Steel and others v. the United Kingdom. (in English)
5. Pankratova, V. (2017). *Istorychni vytyky pryntsyphu pravovoi vyznachenosti* [Historical origins of the principle of legal certainty]. *Pidpryemnytstvo hospodarstvo i pravo*, 1, 187-192. (in Ukrainian)
6. Van Meerbeeck, J. (2016). The Principle of Legal Certainty in the Case Law of the European Court of Justice: From Certainty to Trust. *European Law Review*, 2, 275-288. (in English)
7. Jovanov, I. (2017). Legal Certainty As A Value—Between Wishes And Possibilities. *Thematic conference proceedings of international significance “Archibald reiss days”*, *Criminalističko-police academy & Academy of criminalistic and police studies*. Belgrade, 7-9 November, 2, 413-421. (in English)
8. Bohachova, L. L. (2016). *Pryntsyph pravovoi vyznachenosti v yevropeiskomu i natsionalnomu pravi* (zmistovna kharakterystyka) [The principle of legal certainty in european and national law (meaningful response)]. *Theory and Practice of Jurisprudence*, 2(4), 70. (in Ukrainian)
9. Case of Jorgic V. Germany. (in English)
10. Case of Korbely V. Hungary. (in English)

11. Andrusiv, U.B. Fedyk S.Ye. (2019). Elementy pryntsyphu yurydychnoi vyznachenosti [Elements of the principle of legal certainty]. *Chasopys Kyivs'koho universytetu prava*, 1, 19-25. (in Ukrainian)
12. Case of Salov V. Ukraine. (in English)
13. Case of Kokkinakis v. Greece. (in English)
14. Case of S.W. V. The United Kingdom. (in English)
15. Case of Hashman and Harrup v. The United Kingdom
16. Case of Rekvényi V. Hungary. (in English)
17. Case of Biserica Adevărat Ortodoxă Din Moldova And Others V. Moldova. (in English)
18. Case of Trosin v. Ukraine. (in English)
19. Case of Sukhanov and Ilchenko v. Ukraine. (in English)
20. Case of Kopecký V. Slovakia. (in English)

Стаття: надійшла до редакції 12.02.2024
прийнята до друку 28.02.2024
The article: is received 12.02.2024
is accepted 28.02.2024

Бібліографія: Адаскалиця К. К. Правова визначеність як вимога до формалізації норми права. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права імені Короля Данила Галицького: Журнал. Серія Право*. Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2024. Вип. 17 (29). С. 10-18. DOI: <https://doi.org/10.33098/2078-6670.2024.17.29.10-18>

